

Abel Soler, *Enyego d'Àvalos i l'autoria del «Curial», València, Institució Alfons el Magnànim-CVEI / Publicacions de la Universitat de València / Institut d'Estudis Catalans, 2018, 307 p., ISBN: 978-84-7822-762-4.*

Un any després de la publicació de la tesi doctoral de l'historiador Abel Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de «Curial e Güelfa»*, s'edita un altre estudi del mateix autor, síntesi de la seva extensa recerca, focalitzada a l'entorn de la figura d'Enyego d'Àvalos, el qual Soler proposa com a autor de la novel·la cavalleresca, fins ara considerada anònima pels especialistes. La publicació és fruit de la col·laboració de tres institucions acadèmiques de la talla de la Institució Alfons el Magnànim-CVEI, les Publicacions de la Universitat de València i l'Institut d'Estudis Catalans. L'autor, en efecte, sintetitza amb encert en menys de tres-centes pàgines la monumental investigació sobre la novel·la i el seu context de creació, la cort napolitana del Magnànim, que va oferir en l'anterior publicació, i d'aquesta manera la posa a l'abast d'un públic més ampli en un format «d'assaig de còmoda lectura i aparell crític moderat» (p. 16). Certament, el text de Soler esdevé una lectura àgil i amena, que proporciona al lector interessat en la qüestió una panoràmica rigorosa i essencial sobre la proposta d'autoria del text curialenc i l'ambient de gestació de l'obra. Per a una audiència més especialitzada es remet oportunament a la publicació de 2017, editada en tres volums i amb més de 5000 pàgines.

L'assaig de Soler es divideix en cinc apartats perfectament organitzats a l'entorn dels fonaments de la seva recerca. En un primer capítol introductori, se'ns ofereix una presentació de l'obra amb la justificació d'una nova proposta d'interpretació de la novel·la, a partir de les transcendents recerques de les darreres dècades, en el context italià de mitjan segle XV, a l'entorn del «triangle Milà-Florència-Ferrara» i de la cort napolitana d'Alfons el Magnànim.

El segon capítol es dedica en exclusiva a l'estudi de la figura extraordinària d'Enyego d'Àvalos. L'autor justifica l'orientació de la recerca en una línia de continuïtat

amb els estudis dels darrers decennis, que suggereixen de manera força unànime la hipòtesi d'un autor valencià o almenys constaten les preferències lèxiques valencianes de l'obra. Partint de les investigacions d'experts en lexicografia medieval com Joan Veny, Germà Colon o Antoni Ferrando, Soler es proposa identificar possibles candidats a l'autoria en el context de la cort napolitana del Magnànim. L'extensa biografia que Soler oferiria en la publicació del 2017 es presenta ara sintèticament, tot incidint en els detalls biogràfics més rellevants en relació amb la creació de la novel·la cavalleresca. D'aquesta manera, l'investigador ressegueix la infantesa al Palau del Real de València de d'Àvalos, nascut a Toledo al voltant del 1414, així com les relacions amb Villena i el marquès de Santillana. L'estada a Itàlia acompanyant el seguici del Magnànim a partir del 1432 li ofereix el contacte amb els més conspicus representants de l'humanisme nord-italià del quatre-cents, com Filelfo, Barzizza, els germans Decembrio o Guarino de Verona. D'Àvalos ocupa importants càrrecs i durà a terme multitud de gestions diplomàtiques al servei del rei. Aquesta intensa activitat en nuclis de gran efervescència cultural com Milà, Florència o Ferrara li proporciona un bon coneixement de la Llombardia i una formació humanística extraordinària entre els cortesans ibèrics del Magnànim. D'Àvalos atesora, així, una rellevant col·lecció de manuscrits de clàssics llatins i, fins i tot, de traduccions d'autors grecs, inconcebible en un autor coetani en la península Ibèrica, mentre aprofita les lliçons dels preceptors italians per assolir una formació humanística notable. En la dècada de 1440, d'Àvalos alterna les estades al nord d'Itàlia amb importants responsabilitats militars i administratives com la gestió de la *Sommaria* a la cort de Nàpols, on s'instal·la definitivament després dels tumultuosos esdeveniments de la successió de Visconti a Milà. A Nàpols, sota la protecció reial, d'Àvalos consolida una situació privilegiada i se n'estableix el compromís matrimonial amb Antonella d'Aquino, hereva del comtat de Monteodorisio (1443). Soler relaciona les armes de la promesa de d'Àvalos amb les que llueix Curial al combat en honor de Güelfa: «un leó rampant... qui travessa abdues les colors del standart» (p. 56), i les considera la signatura heràldica de l'obra. A la cort napolitana d'Àvalos manté les seves aficions literàries i cavalleresques, participant en els cercles intel·lectuals propers al rei i esdevenint un dels nobles més poderosos i influents del regne fins a la seva mort el 1484.

El tercer apartat indaga en les raons de l'anonimat de l'obra i subratlla alguns errors interpretatius de la crítica que han dificultat, al seu parer, la investigació sobre l'autoria del text. L'investigador remarca la confusió provocada entre els estudiosos arran del prejudici apriorístic d'un autor català i es desmarca taxativament de l'opinió d'especialistes com Badia i Torró, Espadaler o Glòria Sabaté, que subscriuen actualment aquesta tesi. Ben al contrari, Soler s'inclina per explorar la «valencianitat del text»,

confirmada per lexicògrafs com Veny, Colón o Ferrando, a la recerca d'una hipòtesi d'autoria coherent amb la llengua i les fonts literàries detectades en la novel·la. Soler es basa en els estudis més rellevants publicats recentment, entre els quals destaca la col·lecció de treballs d'una quarantena d'experts recollida en els *Estudis culturals i lingüístics sobre el «Curial e Güelfa»* (2012), sota la direcció d'Antoni Ferrando. L'anàlisi dels italianismes presents en el text dut a terme per Cesáreo Calvo (2013-14) referma la presència del context nord-italià i la recerca arxivística d'investigadors com Maria Teresa Ferrer (2011) el situa de manera inequívoca en l'entorn napolità del Magnànim. Aprofundeix, a més, Soler fructíferament en els estudis realitzats per Júlia Butinyà des de finals dels anys 80 sobre la cultura literària d'un autor «filohumanista» i bon coneixedor dels clàssics. Així s'expliquen satisfactòriament moltes de les anomalies, els enigmes o els misteris assenyalats en la novel·la, que Soler reinterpreta en ocasions com a elements humorístics o paròdics, o en altres moments relaciona amb la trajectòria biogràfica i els interessos culturals de l'autor.

Soler documenta els fonaments de la seva recerca amb una descripció exhaustiva de les troballes dels anteriors estudiosos del *Curial*. En particular remarca l'atribució de l'autoria del text a Lluís Sescases per part de Maria Teresa Ferrer (p. 102-106) i les recerques d'Antoni Ferrando sobre els trets lingüístics i l'entorn italià de la novel·la (p. 107-121), que li han permès arribar a la hipòtesi d'autoria de d'Àvalos. A aquests i a altres investigadors de diverses orientacions crítiques els reconeix explícitament la labor realitzada. No defuig l'historiador la polèmica originada per la publicació de la seva tesi doctoral i protesta enèrgicament contra les desqualificacions de Badia i Torró envers la seva investigació, exigint legítimament el dret a la discrepància en un entorn acadèmic respectuós i reclamant una «reflexió serena» sobre els interrogants que planteja la novel·la (p. 101).

El capítol quart és el de més extensió (p. 123-270). S'hi desenvolupen en profunditat els aspectes apuntats en els apartats anteriors a l'entorn de tres eixos: l'estudi del manuscrit, l'anàlisi de les fonts literàries i el context cultural de l'obra, i els elements biogràfics de l'autor detectats en la novel·la. Sobre l'únic manuscrit conservat de l'obra, ms. 9750 BNE, Soler opina que es tracta d'una *minuta* d'un escrivà professional, una còpia privada en lletra cancelleresca, que es correspon amb els registres de la cort napolitana dels anys 1443-1447, i arriba a postular a tall d'hipòtesi el nom de l'escrivà aragonès Salvador de Santa Fe. Les anotacions en castellà d'una altra mà, que Soler identifica amb l'escriptor, juntament amb castellanismes presents en el text, subscriuen la tesi d'un autor bilingüe en el context de la cort del Magnànim. Les caplletres conservades denoten també una familiaritat amb els *Cancioneros* castellans de l'època. Però, al parer de l'investigador, el que resulta especialment significatiu són

les sis marques d'aigua del manuscrit curialenc, tres de les quals coincidents amb les del paper utilitzat en l'administració ducal milanesa entre els anys 1438-1452, època de l'estada a Milà d'Enyego d'Àvalos, i les altres procedents del Piemont (p. 130-133). La coberta, en canvi, d'estil mudèjar toledà, data de finals del segle XV o inicis del XVI. Mostra trets similars a altres còdexs de la catedral de Toledo i el recent estudi (2012) dels *makulatur*, papers emprats com a reforç de la coberta, aporta indicis d'una relació amb la família toledana dels Fuensalida, parents dels d'Àvalos amb connexions amb el marquès de Santillana. Soler suggereix que Rodrigo d'Àvalos, germà d'Enyego, hauria portat la còpia de la novel·la, cap al 1449, de Nàpols a Toledo, on algun hereu seu, vinculat directament a la catedral toledana, l'hauria fet enquadrar posteriorment amb la coberta mudèjar que coneixem actualment (p. 133-138).

Quant a les fonts literàries del *Curial*, l'autor recopila les recerques dels investigadors de les darreres dècades i les completa amb noves aportacions, contrastant-les amb les lectures a què podria haver accedit d'Àvalos. L'inventari, parcial, dels còdexs davalians, que constituïren una de les biblioteques més remarcables del seu moment, revela una coincidència amb moltes de les intertextualitats observades en la novel·la. Altres obres de referència, com subratlla Soler, les podria haver conegut gràcies a la seva intensa activitat diplomàtica per diverses corts italianes com Milà o Ferrara. Soler proporciona una útil síntesi de la completíssima recerca que oferiria en el volum segon de la publicació del 2017, i en destaca alguns aspectes crucials en l'escriptura del text curialenc. Subratlla la proximitat als ambients culturals d'autors castellans com Villena, Santillana o Rodríguez del Padrón, o les connexions amb la tradició literària montferratesa. Remarca l'aplicació dels mètodes de la *imitatio* renaixentista segons el model de Barzizza als grans autors del *Trecento* italià, entre els quals sobresurt el mestratge de Boccaccio. Suggereix una relació de la desfilada de les arts liberals i Bacus amb el còdex milanes *La canzone delle virtù e delle scienze* dels germans Bartoli. Soler posa en relleu la rellevància dels comentaris llatins de la *Commedia*, en particular el de Benvenuto da Imola, i el paper de les fonts clàssiques. Entre les seves aportacions trobem la presència de la *Iliada*, la hibridació del martiri de Perpètua de Cartago amb l'*Eneida*, les faules d'Isop o la petjada de *La República* de Plató, que Soler, seguint els estudis de Mesa, vincula als ambients neoplatònics florentins del quatre-cents. Algunes de les propostes són certament agosarades i requereixen d'una reflexió crítica pausada però l'exhaustivitat de l'investigador és encomiable. Soler presenta les fonts clàssiques de manera sinòptica (p. 182-196), la qual cosa en facilita la localització i ofereix una reveladora visió de conjunt.

El lligam entre els interessos lectors de l'autor del *Curial*, molts dels quals desconeixen a la península Ibèrica en l'època de creació de la novel·la, i les preferències

literàries de d'Àvalos enllacen amb la darrera secció, en la qual Soler aprofundeix en les connexions entre la biografia del camarlenc i les dades que proporciona la ficció curialenca. Insisteix de nou en la signatura heràldica de l'autor mitjançant l'escut del cavaller amb el «leó rampant» (p. 200-205). Suggereix la figura del patge del Magnànim Gabriele Curiale com a *alter ego* del cavaller de la ficció i analitza un seguit de personatges reals que connecten coherentment amb la novel·la, sintetitzant les dades més significatives del tercer volum de l'extens estudi del 2017: de Boca de Far als «del Chastell», el senyor de Monbrú, «Anthoni Mossenyor» o el duc d'Orleans.

Els vincles amb l'entorn de d'Àvalos són recurrents i encaixen amb coherència en la proposta interpretativa de Soler, resumida en les conclusions del darrer capítol, en què reivindica amb fermesa la seva hipòtesi d'autoria «tan versemblant com mancada d'alternativa possible» (p. 282). L'estudi aporta una bibliografia bàsica que combina els estudis clàssics dels primers recercadors de la novel·la i les darreres aportacions de la crítica. S'acompanya d'un pràctic índex analític i onomàstic (p. 287-307) i d'un acurat annex d'il·lustracions amb reproduccions de les medalles de Pisanello, l'escut dels Monteodorisio, imatges del manuscrit amb la coberta, les caplletres o les marques d'aigua, fragments del còdex dels germans Bartoli i altres imatges al·lusives a aspectes rellevants de la investigació de Soler. Aquest darrer apartat enriqueix l'exposició i facilita al lector la comprensió d'algunes de les dades que s'analitzen en l'estudi.

En definitiva, la recerca d'Abel Soler se singularitza per la coherència de la hipòtesi, que encaixa amb la trajectòria biogràfica de l'autor proposat, Enyego d'Àvalos, i amb les fonts i el rerefons literari del text. L'investigador dona mostres d'una excel·lent documentació en aquesta publicació, que amb un gran encert ofereix una versió accessible de la seva extensa recerca a una audiència més àmplia. Cal agrair, a més, la factura impecable d'una edició on s'ha tingut cura de tots els detalls, dels útils quadres sinòptics a la bellesa de les il·lustracions de l'annex.

SÒNIA GROS LLADÓS
Universidad Nacional de Educación a Distancia
sgroslla@gmail.com

